

Передмова

П'ять тисяч людей: найбільша кількість глядачів, яку «Канн», виступаючи у вищому дивізіоні, збирав на стадіоні «Кубертен де ля Бокка». Трохи менше, ніж населення кварталу Ла Кастелян у Марселі.

П'ять тисяч людей: приблизно стільки глядачів прийшло подивитися на тренування кращих гравців мадридського «Реалу» 5 січня 2016 року. Напередодні свята Богоявлення, у вихідний день в Іспанії, коли діти отримують подарунки. Це було єдине відкрите для публіки тренування. Окрім того, воно стало першим під керівництвом Зінедіна Зідана.

Наступного після відставки Рафаеля Бенітеса дня колишній п'ятий номер «Королівського клубу» рішуче прийняв виклик. У необхідності цього кроку він вельми сумнівався всі десять років, з тих самих пір як закінчив кар'єру гравця. Він став тренером; не просто людиною, що носить футболку з певним номером, а тим, хто наділений незліченними обов'язками.

Протягом двох з половиною сезонів він, щоправда, вже тренував, але не під такою пильною увагою футбольного світу. Сьогодні він відповідає за кращу команду найтитулованішого клубу планети — за висновком УЄФА, досягнення «вершкових» значно вищі «Барселони» і «Баварії», не кажучи вже про те, що «Реал» ще й найбагатший клуб.

Футбол — це вже давно не просто спорт, це величезний ринок, особливий сектор економіки, театральне дійство для спраглої аудиторії, предмет пристрасних дебатів... Не всі грають у футбол, але всі про нього говорять, особливо в Іспанії.

У Барселоні, наприклад, на третій день після поразки «синьо-гранатових» від «Реалу», який перервав безпрограшну серію каталонців із 39 матчів, розмови про футбол долинають з найдальших коридорів і залів розкішного готелю «Мажестік», що знаходиться у верхній частині бульвару Рамбла. На розташова-

ній на даху терасі французький директор цього палацу Паскаль Біяр вказує на «Камп Ноу», стадіон «Барселони». Він пояснює, що жити поза футболом тут практично неможливо. І ось на початку квітня 2016 року з усіх уст звучить нове ім'я тренера мадридського клубу, зокрема й з уст суперників у Барселоні — там воно відомо всім. Із цим ім'ям пов'язують щойно вигране перше «Ель-Класіко». Більше того, це ім'я викликає повагу.

В Іспанії, країні — цариці футбольного безумства, Зідан приваблює... і відмінно продається. У фірмовому магазині «Реалу» завжди знайдеться футболка з його ім'ям і номером «п'ять», під яким він грав у команді.

Через десять років після того, як він зняв бутси, тренер-початківець віродив у пам'яті людей того чемпіона, яким він був: одночасно геніально пасуючого гравця і бомбардира, елегантного й віртуозного, титулованого і легендарного. Жадібність до зображень, що притаманна сьогоденню, виявляє те, чого підсвідомо чекає публіка: знову побачити гравця. Лець вловний рух м'яча, знятий на плівку на одному з тренувань, заробляє сотні тисяч переглядів в Інтернеті. Мимовільна обробка прилетів м'яча на брівці під час офіційного матчу викликає бурхливі оплески глядачів, а по телевізору показують уповільнений повтор.

Але гравець не повернеться. Якщо його стиль і з'явиться на полі, то тільки за дорученням, в рухах його команди.

Він більше не грає, але продовжує бути головним на полі під час тренування — процесу, який «надає руху, веде за собою»¹. Він не ігнорує закони спорту, ринку. Він тренує, протистоїть ризикам нової обраної ним професії. Перемога — це перепочинок, поразка — початок перегляду попередніх рішень.

Мадрид, тренувальний центр «Вальдебебас». З обридлими вправами покінчено. Пора грати.

— Нумо, пора повеселитися!

¹ У французькій мові дієслово *entraîner* має значення «тренувати» і «рухати, приводити в рух, захоплювати собою, залучати» (тут і далі *примітки перекладача*).

Він тренує з азартом, захоплено.

Гравець-початківець був дитиною, яка ніколи не втрачала децицію щирості у такій популярній грі.

Тренер-початківець — доросла людина, батько чотирьох хлопчаків; батько, який часто розмірковував і діяв, думаючи про рідних, враховуючи і зіставляючи зусилля й вимоги, що пред'являються великим спортом. Але він міг подарувати небувалу радість — все як у житті.

1. Дитяча гра, яка стане ремеслом

Холодно.

Сен-Дені, зима, 1953 рік. Сільськогосподарський робітник Аммі Смаїл Зідан щойно покинув Кабілію, рідну алжирську провінцію. Він відправився працювати на одне з будівництв у передмістях Парижа — далеко, дуже далеко від свого села Агемун, розташованого в гірському районі, де економіка здебільшого спиралася на сільське господарство, а якщо бути точнішим, то на збір оливок. Будні Смаїла — важкі. У нього немає постійного житла, йому доводиться ночувати прямо на будівництві; він споруджує для себе тимчасове укриття, але воно не захищає від холоду. Так він живе кілька років, так минає його молодість.

Десять років по тому Смаїл заводить сім'ю. Його обраницею стає Маліка, вона також із Кабілії, але знайомиться він з нею в Марселі. У сім'ї народжується п'ятеро дітей. Спочатку три сини: Маджид у 1963 році, Фарид у 1965-му і Нордін у 1967-му, а потім дочка Ліла в 1969-му.

23 червня 1972 року на світ з'являється наймолодший член родини. Йому дають ім'я Зінедін. Сімейство живе у квартирі в Ля Кастелян, одному з районів у північній частині Марселя. Малюк спить в одній кімнаті з Маджидом, якого всі звично називають Джамель.

Коли Зінедін підріс до усвідомленого вибору, він вважав за краще, щоб його називали другим ім'ям — Язід. Як це часто буває з наймолодшими дітьми, всі його балували. Іноді він засинає в обнімку з м'ячем. Вельми непосидючий, він захоплений футболом. У Ля Кастелян, як і в інших подібних районах по всій земній кулі, де живе простий народ, для більшості дітей світ обертається навколо футболу. Футбол — це їхнє основне заняття, найголовніший інтерес.

Район, в якому росте Язід, відбудований недавно, але вже має погану репутацію. У непростому соціальному середовищі

хлопчик може потрапити під численні небезпечні впливи. Перебуваючи під постійним наглядом матері й оточений братами, Язід проводить довгі години, особливо після школи, граючи на площі Тартан.

Коли на площі з'являються діти, ця довга бетонна плита, що з усіх боків оточена будинками, стає схожою на витягнуте футбольне поле, а корпус G розташовується на місці воріт. Там Язід тренує найскладніші рухи ногами, здебільшого з Нордіном, що був щедро обдарований природою для того, щоб грати в футбол. Коли поблизу немає м'яча, то вивільняється небагато часу на жартування з сестрою — з нею у нього складаються особливі теплі стосунки... і зовсім рідко вдається подумати про уроки і школу.

Він дуже рухливий, як вихор. Йому необхідно витратити свої сили, грати, активно у всьому брати участь. У футболі він не пручається бажанню піти в атаку. У компанії однолітків не чинить опір бажанню кинутися на захист товариша, якщо в цьому є необхідність.

Пора додому! Сьогодні Язід має повернутися трохи раніше, позаяк в його наміри входить помста за одного шкільного товариша. Така імпульсивність контрастує з холоднокровним, спокійним характером його батька, людини лагідної і безкорисливої, яка робить все для того, щоб дати своїм дітям освіту і прищепити хороші принципи.

Смаїл працює різноробочим у торговельному центрі. Коли він не зайнятий, то допомагає Маліці з дітьми. Із цілком зрозумілих причин молодший вимагає трохи більше уваги, до того ж у нього, схоже, є чудові здібності до футболу.

Гра поступово переходить у регулярні заняття спортом. На зміну площі Тартан приходять справжні футбольні поля. Спорт стає змаганням; різношерстий одяг перетворюється на офіційну форму «Спортивної асоціації де Фореста» в Ля Кастелян. Далі — спортивний клуб «Сент-Анрі», а потім — «Септем-ле-Валлон». Останній розташований в однойменному містечку, на північ від

Марселя. Це місце, де мешкає робочий люд, і злидні тут зустрічаються на кожному кроці. Футбол — захоплюючий і зовсім недорогий спосіб розважитися.

У кожному з цих клубів, як і на площі Тартан, Язід захоплює всіх своїми рухами, технікою володіння м'ячем. Помічають його запал і непереборне бажання грати.

Канни, 1984 рік. Залишається кілька днів до початку навчального року, а серед молодих гравців уже панує пожвавлення. Десятий юнацький чемпіонат, організований Спортивною асоціацією «Канн» на стадіоні «Моріс-Шевальє». Шість команд, серед них і місцевий клуб, збираються поборотися на турнірі імені Клод-Ру, названому так на честь президента каннських уболівальників. До складу команд входять наймолодші гравці, вони приїхали з Провансу, Вара, Альп, області Рон-Дюранс і з Лазурного Берега.

Провансальці прибувають напередодні турніру, в суботу. Один з них, Жиль Буа, відчуває невеликий біль під час тренування. Наступного дня приїжджають його батьки. Під час розминки перед матчем з командою Лазурного Берега його батько помічає, що з сином щось не так. Жиль морщиться. Йому боляче. Біль зростає. Але він збирається грати. Його батько заперечує: він хоче відвести його до лікаря. Скаут клубу Жан Варро пропонує відвезти хлопчика до найближчої лікарні, «Клінік-де-Мімоза», де у нього є знайомі. Пропозицію прийнято. Це сумно, але, оскільки батько наполягає, Жиль підкорюється. Його замінюють гравцем, який виступає під тринадцятим номером.

Матч почався. Жан Варро залишає стадіон. На своєму старенькому «Сітроені LN» він везе хлопчика і його батька до лікарні. Діагноз невтішний: перелом зап'ястя. Коли Варро повертається на стадіон «Моріс-Шевальє», матч уже завершено. Він упускає можливість поспостерігати за грою молоді. Але набуває друга, Фернана Буа, глибоко вдячного йому за безкорисливу і швидко допомогу.

Два роки і три місяці по тому, під час різдвяних канікул, до Регіонального центру фізичного і спортивного виховання в Екс-ан-Прованс на спеціальну практику приїжджають тридцять молодих футболістів Середземноморської ліги. Мета: відібрати з них вісімнадцять для подальшої участі в межлігових змаганнях наступної весни.

Два перших дні присвячені різноманітним тестам. На третій день призначений матч між командами, що складені з практикантів центру. Жан Варро планує бути присутнім на матчі, щоб придивитися до багатообіцяючого таланту — Фабріса Монакіно, нападника команди «Кан-сюр-Мер». Але його до складу не включили. До того ж Жан вирішує ще раз використати свою машину як таксі і підвозить Фернана Буа, керівника команди «Септем». Приятелі дуже раді зустрітися знову. Вони спостерігають за матчем разом.

Мсьє Варро обізнаний про гравця, що вийшов грати на заміну Монакіно. Фернан його добре знає, бо він грає в його клубі. Тренер вихованців, Робер Сентенеро, вже звернув на нього увагу президента клубу Роже де Плано. Вони запропонували цьому перспективному хлопцю інші умови, інше середовище, де він зміг би і далі розвивати свій талант, який почав проявлятися на площі Тартан, в одному з марсельських кварталів Ля Кастелян. Довгий бетонний прямокутник, головний предмет інтересу хлопчика, був свідком того, як він покидав його найостаннішим після своїх товаришів під пильним, але водночас зворушливим поглядом його сім'ї. Він почувується так само комфортно і на утоптаній землі, і на газоні.

— Так це ж той самий, який замінив мого сина в Каннах. Зідан. Ви що, не пам'ятаєте? Номер «тринадцять»!

Авжеж, тепер Жан Варро щось пригадує. Швидкоплинний силует... У будь-якому разі він не шкодує, що приїхав. Незважаючи на те, що цей хлопчина в білій футболці перелаштовується і займає незвичні для себе позиції — у першій третині матчу тікає на лівий фланг, потім, ближче до кінця, вибирає позицію ліберо, — він, зігравши неповний матч, відразу ж підкоряє увагу

фахівця. У хлопця є неабияка обробка м'яча і бачення гри, хитрі рухи — це ознака певного класу. Жану хочеться дізнатися подробиці про того юнака.

Зідан. Навіть у Марселі це ім'я ще мало кому відоме. Ну крім хіба що XVI округу, в районі Ля Кастелян, та в «Сен-Анрі» і «Септемі» — клубах, де Зінедін зіграв свої перші офіційні матчі. На чітко окреслених полях, в офіційній формі і в присутності арбітрів. З часу турніру в Каннах він виріс. У ньому помітний прогрес. Йому всього 14 років, але технічна витонченість його гри просто чудова. Проте, схоже, жоден скаут ним не цікавиться. І під час рідкісних стажувань і матчів, коли Зідана включають до складу, його спортивні досягнення не так щоб кидаються в очі.

На турнірі імені Клод-Ру під час матчу з командою Лазурного Берега він виходить на поле в півзахисті, потім — на місці «диспетчера» в наступних матчах, які закінчилися нічиєю 1:1 проти «Рон-Дюранс» і завоюванням головного трофея в нищівній перемозі у фіналі проти «Канна» — 7:1!

Після закінчення цього турніру Зідан не потрапив у коло незаперечних гравців основного складу, що були відібрані провансальським скаутом. В очах останнього десять з одинадцяти футболістів його зразкової команди вже визначені, але він усе ще сумнівається з приводу одинадцятого гравця, центрального півзахисника, восьмого номера. Із Зіданом конкурує інший гравець «Септема», Жиль Манно, і навіть має невелику перевагу. Після турніру Зідана оцінили так: «Трохи розчарував, з огляду на його якості. Грав не в повну силу. Має діяти набагато краще, тобто володіє необхідними для цього засобами — технікою, баченням гри...»

Однак тренер молодіжної команди «Сент-Анрі», Робер Синьйоре, вже примітив ці самі «засоби». Ще у липні 1998 року в інтерв'ю місцевому виданню *Le SeptéMois* Робер Сентенеро, людина, завдяки якій Язід з'явився у «Септемі», додає, що хлопча «був набагато більш сильною особистістю, ніж більшість його партнерів».

Ця оцінка підтверджує характер, помітний у хлопчиську, який у захваті ганяв м'яч по площі Тартан. Вона відображає якість, ще не дуже помітну в підлітку: у цій сором'язливості ховається справжній завойовник.

До різдвяного стажування в Крепсі його вже запрошували 17 жовтня і 7 листопада 1986 року в Екс, а 31 жовтня в П'юрікар, однак він зіграв лише один матч із чотирьох у регіональній першості. Його немає на полі 14 листопада в Карпантра у матчі проти «Рон-Дюранс», 28 листопада в Урезоні проти «Альп», 12 грудня в Ексі проти «Кот-д'Азюр»; він грає тільки на марсельському стадіоні «Ювон», та й то неповний матч: на заміну йому виходить Манно.

На регіональних змаганнях Зінедін з'являється зрідка, не бере участі в матчах на більш високому рівні, в Середземноморській лізі. Протягом двох років він грає в самому початковому ешелоні, як і тоді, на стажуванні в Пен-Мірабо.

На полі він не привертає до себе уваги. Поза полем він надміру сором'язливий. Ведучий стажування, що проходило в місті Волькс у департаменті Альпи Верхнього Провансу, пам'ятає цю його особистісну рису: її символізував образ іноді експансивного підлітка, що зіщулювався у своїй толстовці з каптуром. Однак у дитині дрімав винятковий майстер, який мав неповторну легкість володіння м'ячем і невимушеність у грі; всі ці якості прокинулися майже три роки по тому, після серії цілеспрямованих вправ, і суб'єктивно підтвердилися спостереженнями за його грою в матчах. Під час цього примітного стажування, що носило ім'я Анрі Герена, колишнього тренера національної збірної, і присвяченого пошуку молодих талантів, Зінедін, тоді вихованець другого року, заробив кращі оцінки в технічних вправах. Моріс Рош, відповідальний за цей захід, відзначає особливу майстерність жонглювати м'ячем і розумну поведінку на різних стадіях гри.

Але у цьому хлопчаку, блискучі результати якого були ще занадто переривчасті й непостійні, немає ні краплі жадібності